

Olle Vejde

Patienträtt
Dina rättigheter som patient

Olle Vejde Förlag

Bilden på omslagets framsida visar Asklepios, läkekonstens gud i den grekiska mytologin. I hans hand en stav, vid hans fötter en orm, symbolen för det läkande och helande. Staven och ormen avbildas ofta i en egen bild, som här bredvid, med ormen omslingrad kring staven.

Författare: Olle Vejde

Förlag: Olle Vejde Förlag

Milsbo 214, 781 94 Borlänge

0243-610 62

olle.vejde@swipnet.se

ollevejde.se

Teckensnitt: AGaramond, Arial

Teckningar: Annika Gustafsson

Tryckeri: Eget 2016

© 2016 Olle Vejde

3:e utgåvan

ISBN 978-91-981782-7-2

Några ord innan du börjar

Ordet patient kommer av ett latinskt ord som betyder uthärda, lida.

Som lidande, som patient, har du vissa rättigheter. Du har rätt att få en utredning och förhoppningsvis en diagnos och en behandling för dina besvär. Mot dina rättigheter svarar de skyldigheter som hälso- och sjukvården respektive tandvården har.

För både rättigheter och skyldigheter finns gränser. Denna lilla bok – som kontinuerligt uppdateras – är ett försök att beskriva vad som gäller. Boken är inte uttömmande. Se den som en vägledning i den ofta snåriga verkligheten. Det är vackert så.

Boken är aktuell per 1 juli år 2016. I en bilaga i boken finns några tips för studiecirkel.

Olle Vejde

Det här finns i boken

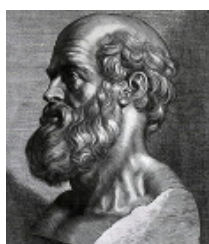
Hippokrates	5	Du är försäkrad	90
Läkarförbundets etiska regler	6	Sekretess och tystnadsplikt	93
För hundra år sedan	7	Din journal	95
Fyra viktiga lagar	8	Socialstyrelsens hälsodataregister	100
Vems ansvar?	9	Patientsäkerhet	101
Sjukdomar Patientföreningar	10	Lex Maria	104
Smittskyddslagen	11	Lex Sarah	106
Psykiatrisk tvångsvård	13	Akutvård utomlands	107
Tvång i demensvården	15	Planerad sjukvård och tand- vård utomlands	109
Några termer	17	Organ- och vävnadsdonation	111
Att hitta vård	19	Palliativ vård	114
Fritt vårdval Fast läkarkontakt	22	Rätten till en värdig död	116
Vårdgarantin	24		
Telefonrådgivning	26	Bilagor	
Egenvård	27	Hippokrates läkared	119
Hos doktorn	28	Viktiga lagar	120
Intyg vid sjukskrivning	30	Hitta författning på nätet	121
Remiss	34	Landsting/Regioner	122
Tjänsten Mina vårdkontakter	36	Telefonnummer, nätadresser, mejladresser	123
Avgifter i vården	38	Några tips för studiecirkel	124
Asylsökande "Papperslösa"	40	Mer att läsa	124
Tolkhjälp	42		
Barn som patienter	43	Register	125
Kvinnor som patienter	44		
Äldre som patienter	45		
Personliga hjälpmedel	47		
Vid svårt rörelsehinder	50		
Högekostnadsskydd patient- avgifter	53		
Tandvård	55		
Apoteken	63		
Recept	65		
Veta mer om sina mediciner	70		
Högekostnadsskydd mediciner	73		
Rätten till intyg	75		
Sjuklön Sjukpenning	76		
Habilitering	78		
Efter arbetsskada	80		
Rehabilitering	83		
Reseersättning sjukresa	86		
Missnöjd med sjukvården	88		

Hippokrates

”Läkekonstens fader”

Hippokrates [hippå´krates] var en berömd grekisk läkare och lärare i medicin. Han föddes omkring 460 f.Kr. på den grekiska ön Kos (i dag ett känt turistmål). Han dog omkring 370 f.Kr.

Gravvyr år 1638 av Peter Paul Rubens. Källa: Wikipedia.

Hippokrates anses ha varit den förste läkare som avfärdade vidskepelser och uppfattningar om att övernaturliga eller gudomliga krafter orsakar sjukdomar.

Hippokrates kan ha skrivit den läkared som vanligen kallas den hippokratiska [hippåkra´tiska]. Nedan kan du läsa inledningen. Hela ednen finns i en bilaga till boken.

Jag svär vid Apollon, läkaren, vid Asklepios, vid Hygieia och Panakeia samt vid alla gudar och gudinnor, tagande dem till vittne att jag så vitt jag förmår och mitt förstånd räcker skall hålla denna min ed och denna min förpliktelse.

För namnen Apollon, Asklepios, Hygieia och Panakeia, se i samma bilaga som nämns ovan.

Läkarförbundets etiska regler

1. Läkaren skall i sin gärning ha patientens hälsa som det främsta målet och om möjligt bota, ofta lindra, alltid trösta, följande människokärlekens och hederns bud.
2. Läkaren skall handla i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet, ständigt söka vidga de egna kunskaperna samt efter bästa förmåga bidra såväl till den vetenskapliga utvecklingen som till allmänhetens kännedom om denna. Efter förmåga skall läkaren alltid ställa sin kunskap till förfogande.
3. Läkaren skall besinna vikten av att skydda och bevara människoliv samt efter bästa förmåga bistå människor i medicinsk nödsituation. Läkaren får aldrig medverka till att aktivt påskynda döden.
4. Läkaren skall behandla patienten med empati, omsorg och respekt och får inte genom sin yrkesauktoritet inkräkta på vederbörandes rätt att bestämma över sig själv.
5. Läkaren skall respektera patientens rätt till information om sitt hälsotillstånd och möjliga behandlingsalternativ och om möjligt i behandlingen utgå från informerat samtycke samt avstå från att lämna upplysningar som patienten inte önskar.
6. Läkaren skall aldrig frångå principen om människors lika värde och aldrig utsätta en patient för diskriminerande behandling eller bemötande.
7. Läkaren får inte inleda ett sexuellt förhållande med en patient som står under läkarens vård.
8. Läkaren skall då så är motiverat anlita annan sakkunskap och tillmötesgå patientens eller närståendes rimliga önskemål att få tillfråga annan läkare.
9. Läkaren skall iakttaga tystlåtenhet om all information rörande enskild patient, såvida det inte äventyrar patientens väl.
10. Läkaren skall inte utan undersökning eller annan tillräcklig kunskap om patienten meddela råd eller föreskrifter.
11. Läkaren får inte låta sig påverkas av otillbörligt förvärvsbegär och inte utföra annan undersökning och behandling än vad som är medicinskt motiverat. Arvodet skall anpassas efter prestationens art och omfattning.
12. Läkaren skall utan att träda patientens intressen förnärligt respektera sina kollegors arbete.
13. Läkaren får aldrig på något sätt medverka vid dödsstraff, tortyr eller andra grymma och omänskliga handlingar.
14. Läkaren skall i sin gärning bidra till att medicinska resurser användes i enlighet med dessa regler och aldrig medverka till att bereda enskilda patienter eller patientgrupper otillbörlig ekonomisk, prioriteringsmässig eller annan fördel.
15. Läkaren skall i intyg och utlåtande endast efter noggrant övervägande bestyrka vad som har saklig och professionell grund och åtskilja detta från annan information, vars sanningshalt ej kan bedömas.
16. Läkaren skall avhålla sig från påträngande marknadsföring och från att på annat olämpligt sätt fästa uppmärksamhet på sin person och läkargärning.

För hundra år sedan

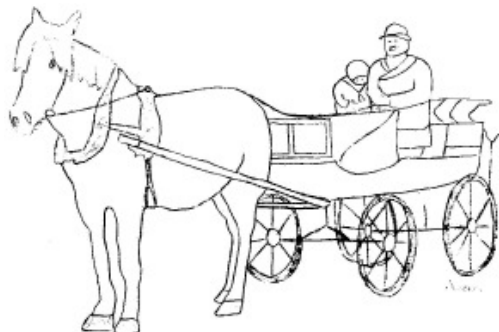
”På den tiden fick man vara nöjd med vad som fanns.” Så uttryckte sig lantbrukaren Martin Carlsson, född 1904, i en intervju jag gjorde med honom på 1970-talet. Vi pratade om sjukvården vid 1900-talets början.

– Vad hände om någon plötsligt blev häftigt sjuk, till exempel fick svåra bröstsmärtor?

– Då måste han forslas med häst och vagn de tre milen till sjukhuset. Ibland hann man inte fram i tid.

– Det låter inget vidare.

– Nävisst, men vad skulle man göra. På den tiden fick man vara nöjd med vad som fanns.

År 1910, när Martin var sex år gammal, fanns bara drygt 1 200 läkare och omkring 400 tandläkare i Sverige. Till närmaste sjukhus i Martins by var det 30 km. Med häst och vagn som sagt!

100 år senare

Verksamma 100 år senare, i november år 2013, fanns bland annat omkring 39 400 läkare, 8 000 barnmorskor (varav ett 40-tal män!), 122 300 sjuksköterskor, 8 800 tandläkare och 4 700 tandhygienister. Sammanlagt omfattade vårdande personal inom hälso- och sjukvården omkring 240 200 personer. En imponerande ökning! Varför räcker den inte? Det är något att fundera över.

Fyra viktiga lagar

De fyra viktigaste lagarna för dig som patient är *Hälso- och sjukvårdslagen* (1982:763), *Tandvårdslagen* (1985:125), *Patientsäkerhetslagen* (2010:659) och *Patientlagen* (2014:821). Fler lagar nämns i en bilaga till boken.

Hälso- och sjukvårdslagen

2 § Målen för hälso- och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen.

Vården skall ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. Den som har det största behovet av hälso- och sjukvård skall ges företräde till vården.

Tandvårdslagen

2 § Målet för tandvården är en god tandhälsa och en tandvård på lika villkor för hela befolkningen.

En intressant fråga är varför tänderna har en egen lag. Historiskt finns två orsaker, säger en tandvårdschef till mig: a) Hur tänderna mår har mer än andra delar av kroppen ansetts bero på hur man sköter dem och b) Länge har man betraktat proteser som en naturlig ersättning för egna tänder.

Patientsäkerhetslagen

1 kap. 1 § Denna lag syftar till att främja hög patientsäkerhet inom hälso- och sjukvård och därmed jämförlig verksamhet.

Patientlagen

Patientlagen är en ny lag som gäller från den 1 januari 2015. Syftet är

att stärka och tydliggöra patientens ställning samt att främja patientens integritet, självbestämmande och delaktighet

Vill du ha en kort men bra översikt över vilka rättigheter patienter har är det denna lag du i först hand ska gå till. Googla på 2014:821.

Vems ansvar?

Ansvar är fördelat mellan landstingen/regionerna och kommunerna. Huvudansvaret ligger på landstingen/regionerna.

Landstingen/Regionerna

Sverige har 21 län. För vart och ett av dem finns ett landsting eller en region. Länet Gotland är en egen kommun som samtidigt fungerar som region. På senare år har allt fler landsting övergått till att kalla sig region. För närvarande finns elva landsting och tio regioner; se bilagan på sidan 122 i boken. Under år 2016 väntas ytterligare tre landsting gå över till beteckningen region.

För att göra det bekvämt för mig använder jag i boken genomgående ordet landsting. Detta är ju också det namn de flesta av oss är vana vid.

Viktiga uppgifter

☐ Hälso- och sjukvård	☐ Tandvård	☐ Regional utveckling
☐ Kollektivtrafik	☐ Kultur	☐ Turism

Kommunerna

Det blir allt vanligare att kommunen svarar för hälso- och sjukvård för dem som bor i särskilt boende och för dem som bor hemma och som kommunen har ansvar för. Undersökningar tyder på att hemtjänsten i vanligt boende håller på att förändras: Från städning och social omsorg mot mer sjukvård. En kommun ska ha en särskild sjuksköterska, *Medicinskt ansvarig sjuksköterska*, MAS (eller flera). I särskilt boende får förråd av mediciner finnas. Läkare kan tillkallas vid behov.

Hälsofakta i din kommun

Intressanta uppgifter finns på *Folkhälsomyndighetens* hemsida folkhalsomyndigheten.se. Välj [Nyheter och press](#) → [Statistik och undersökningar](#) → [Så ser folkhälsan ut i din kommun](#) och välj sedan [län](#) och [kommun](#).

Sjukdomar Patientföreningar

Sjukdomar

Mycket information går att hitta på nätet. Som exempel väljer jag *diabetes* (sockersjuka), en av våra stora folksjukdomar. En vanlig uppskattning är att omkring 400 000 personer är drabbade. Det finns ett mörkertal eftersom många får diagnosen först flera år efter det att de blivit sjuka.

- ❑ Ett sätt som ofta funkar är att googla på en sjukdoms namn. Jag söker på diabetes. Ett problem kan vara att hitta en träff som passar för ens egen situation.
- ❑ En informativ källa är *Vårdguiden* med nätadressen 1177.se. Välj [Fakta och råd](#) → [Hormoner och diabetes](#). För till exempel diabetes finns följande rubriker:
 - Diabetes typ 1
 - Diabetes typ 1 hos barn
 - Diabetes typ 2
 - Graviditetsdiabetes

Genom att klicka på en underrubrik får du utförlig information.

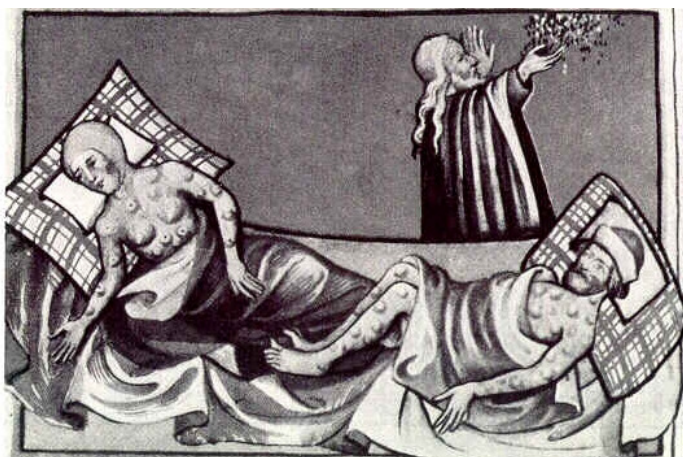
Patientföreningar

Att vara med i en patientförening när man har en svår sjukdom kan vara ett stort stöd. Här är ett par sätt att hitta adresser och telefonnummer.

- ❑ Också här kan man googla. Jag prövar med texten diabetes patientförening och får träffen *Svenska Diabetesförbundet*.
- ❑ [fass.se](#). Välj [Allmänhet](#) → [Patientorganisationer](#). Mer om FASS finns i ett senare kapitel om mediciner.

Smittskyddslagen

Vissa smittsamma sjukdomar anses så allvarliga att man gjort en särskild lag *Smittskyddslagen* (2004:168) och en särskild förordning *Smittskyddsförordningen* (2004:255). Du kan läsa dem på nätet. Googla på 2004:168 respektive 2004:255.

Digerdöden är det svenska namnet på den farsot som under medeltiden härjade i Europa. En tredjedel till hälften av den tidens befolkning dog. Bilden ovan är ur en bibel från år 1411. Den visar två patienter döende i böldpest, en variant av farsoten (*Källa: Wikipedia*). *Anm:* Diger kommer av ett fornsvenskt ord digher som betyder stor.

Sjukdomar av två slag

□ *Allmänfarliga sjukdomar*

”Smittsamma sjukdomar som kan vara livshotande, innebära långvarig sjukdom eller svårt lidande eller medföra andra allvarliga konsekvenser.”

Några av totalt ett tjugofemtal är

difteri

hepatit A–E

hivinfektion

klamydiainfektion

salmonellainfektion

smittkoppor
syfilis
tuberkulos

□ *Samhällsfarliga sjukdomar*

Detta är ”allmänfarliga sjukdomar som kan få en spridning i samhället som innebär en allvarlig störning eller överhängande risk för en allvarlig störning i viktiga samhällsfunktioner och som kräver extraordinära smittskyddsåtgärder”.

Tre sådana sjukdomar nämns i lagen: Infektion med ebolavirus, smittkoppor och SARS (svår akut respiratorisk sjukdom). *Anm.* 1) Ebola [e'båla], efter namnet på en flod i Kongo. 2) Respiratorisk, som har att göra med andningsorganen. Av ett latinskt ord som betyder andas.

Smittkoppor, en extremt smittsam sjukdom, är utrotad sedan år 1980. Aktivt virus finns av vetenskapliga skäl sparat på ett par ställen i världen. En säkerhetsrisk?

Det senaste kända utbrottet i Sverige var år 1963. 27 personer insjuknade. 4 av dem dog.

Bilden visar ett barn med utslag i ansiktet orsakade av sjukdomen. (*Källa:* Wikipedia)

Smittad av allmänfarlig eller samhällsfarlig sjukdom?

Om du misstänker att du är smittad är du skyldig att genast söka läkare. Det kan till exempel gälla om du får diarré efter en utlandsresa eller besvär efter samlag.

Om läkaren anser att du är smittad är du skyldig att låta dig undersökas och att lämna prover. Du måste också tala om varifrån eller från vem smittan kan ha kommit.

Du är vidare skyldig att följa de anvisningar läkaren ger. Följer du dem inte kan du i vissa fall tvångsisoleras viss tid.

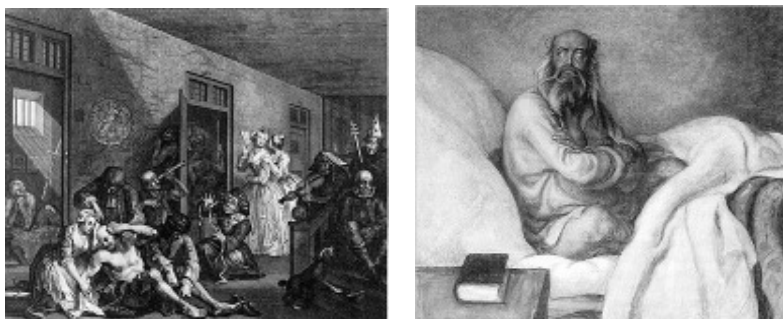
Psykiatrisk tvångsvård

Lagen om psykiatrisk tvångsvård (1991:1128) tillåter tvångsvård vid allvarliga fall av psykisk störning. För information på nätet gå till 1177.se. Välj [Regler och rättigheter](#) → [Lagar som styr](#) → [Lagen om psykiatrisk tvångsvård](#).

Vården kan vara sluten eller öppen. Den är *sluten* om patienten är intagen på ett psykiatriskt sjukhus eller annan psykiatrisk vårdinrättning. Den är *öppen* om patienten inte är inlagd utan kommer till en mottagning.

Rättspsykiatrisk vård

En besläktad lag är *Lagen om rättspsykiatrisk vård* (1991:1129). Denna gäller personer som begått ett brott men på grund av allvarlig psykisk störning under tiden brottet gjordes dömts till vård i stället för till fängelse. Avsnittet i kapitlet berör dock bara *Lagen om psykiatrisk tvångsvård*.

Två målningar som visar en svunnen tid. (Källa: Wikipedia.)

Till vänster *In the madhouse* av William Hogarth (1697–1764). Till höger Richard Berghs berömda porträtt av skalden Gustaf Fröding. Platsen är Uppsala Hospital och tiden är 1909. *Anm:* Hospital var länge ett vanligt namn på psykiatriskt sjukhus.

Förutsättningar för tvångsvård

Förutsättningarna beskrivs i § 3 i lagen. Det heter:

Tvångsvård får ges endast om patienten lider av en allvarlig psykisk störning och på grund av sitt psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt

1. har ett oundgängligt behov av psykiatrisk vård, som inte kan tillgodoses på annat sätt än genom att patienten är intagen på en sjukvårdsinrättning för kvalificerad psykiatrisk dygnetruntvård (sluten psykiatrisk tvångsvård), eller

2. behöver iaktta särskilda villkor för att kunna ges nödvändig psykiatrisk vård (öppen psykiatrisk tvångsvård).

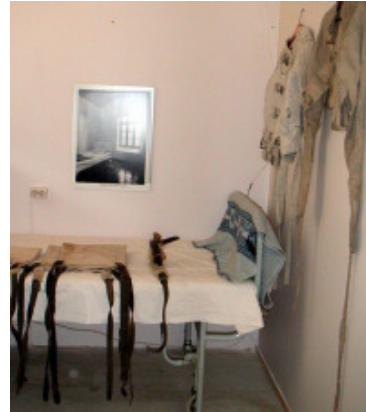
En förutsättning för vård enligt denna lag är att patienten motsätter sig sådan vård som sägs i första stycket, eller det till följd av patientens psykiska tillstånd finns grundad anledning att anta att vården inte kan ges med hans eller hennes samtycke.

Vårdintyg av läkare

Ett vårdintyg krävs om tvångsvården ska ske på en sjukvårdsinrättning, det vill säga om den ska vara sluten. Det ska ”finnas sannolika skäl för att förutsättningarna för sluten vård av patienten är uppfyllda”. Intyget ska grundas på en särskild läkarundersökning.

Tvångsåtgärder

Förutom frihetsberövande kan främst följande tvång förekomma: tvångvis medicinering, isolering, kroppsvisitering och kortvarig fastspänning med bälte (bältesläggning). När detta får göras är noggrant reglerat i lagtexten.

Tvångströjor och bältesäng från ett museum i Norge.

Förlängd vårdtid

För en vårdtid längre än fyra veckor krävs ett beslut av *Förvaltningsrätten*. Vården får då pågå under högst fyra månader (undantagsvis sex månader). Tiden räknat från dagen för domstolens beslut. Därefter krävs nytt beslut.

Rätt till stödperson

Den patient som vill har rätt att få en stödperson. Denne ska vara en hjälp i personliga frågor under vårdtiden och en kortare tid efter den.

Tvång i demensvården

Tvång i demensvården kan bland annat innebära lås, sänggrindar och bälten.

Enligt grundlagen *Regeringsformen* gäller att ”Varje medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot frihetsberövande” (kap. 2 § 8). Tvång kan ändå behövas, men måste då ha stöd i lagen. Ett förslag till en sådan lag kom år 2006 i SOU 2006:110, *Regler för skydd och rättssäkerhet för personer med demenssjukdom*.

År 2013 beslöt dock regeringen att dra tillbaka förslaget, ett beslut som pensionärs- och vårdorganisationer välkomnade. *Anm:* Demens, av de två latinska orden *de* (från, bort) och *mens* (sinne).

Vad göra utan tvång?

En expert på åldrandets sjukdoma menar att

Man får hitta andra vägar som innebär bättre och mer personcentrerad vård. Det bygger på att man måste bli bra på att förstå vad den sjuke har för individuella behov och se till att man har resurser att tillmötesgå dem. Regler som tillåter tvång tror vi ger en ”genväg”, alltså att man sätter fast den sjuke i stället för att exempelvis ta en promenad för att få honom lugn igen.

Råd från Socialstyrelsen

Socialstyrelsen tar upp ett antal frågor kring tvång i demensvården och diskuterar svar på dem.

Samtycke

Tvångsåtgärder behövs ibland. Men de kräver normalt samtycke.

Personer med demenssjukdom har inte alltid förmåga att uttrycka sitt samtycke utan visar genom sina reaktioner hur de upplever en viss åtgärd. Detta får i sådana fall vara vägledande för ställningstagandet om huruvida samtycke föreligger eller inte. Bedömningen måste göras varje gång.

Lås

Man kan inte låsa in en boende på hens rum. Men det är tillåtet att ha

ytterdörren till demensboendet låst, precis som för en vanlig bostad. Det går vidare att använda larm på ytterdörren.

Låset måste vara konstruerat så att den enskilde själv kan låsa upp. Att använda alltför komplicerade lås som förhindrar den enskilde att öppna dörren är att betrakta som inläsning. Däremot kan dörren ha ett lås som det tar en viss tid att öppna. Larm på ytterdörren kan användas för att informera personalen om att en person är på väg att lämna boendet. Personalen kan då ta hand om den enskilde och ibland genom någon lämplig åtgärd avleda personen. Om den enskilde av något skäl inte kan öppna dörren själv måste han eller hon utan dröjsmål kunna få hjälp av personalen med att öppna den.

I vissa situationer kan tvång vara nödvändigt.

Om det är 20 minusgrader ute och den enskilde vill gå ut i bara nattlinnet är det personalens uppgift att försöka förhindra detta. Om inget annat hjälper kan man ingripa mer handgripligt för att förhindra att den enskilde går ut. Den anställde åberopar då nödrätten för att skydda den enskildes liv. Nödrätten kan bara användas i akuta situationer.

Grindar och bälten

Man får använda grind/bälte om den boende går med på det.

Även om den enskilde inte kan ge ett uttryckligt samtycke kan den enskilde visa att han eller hon accepterar bältet eller grinden då den ger trygghet. Om den enskilde uttryckligen visar att man inte accepterar bälte eller grind finns inget lagstöd för att använda dessa åtgärder mot hens vilja.

Passivt passagelarm

Larmet är en liten sändare som den boende – efter samtycke! – bär på sig. Det aktiveras när+ hen passerar vissa i förväg inställda platser i byggnaden. Huvudsyftet är inte att kontrollera, övervaka. Vad man vill är att kunna ”iaktta” den boende, bekvämt hålla sig underrättad om var hen befinner sig.

GPS

Kontinuerlig övervakning med GPS kan inte användas om den enskilde inte har gett sitt samtycke – och kanske inte ens då. *Anm:* GPS, Global Positioning System. Basen är ett antal uppskickade satelliter. Systemet är monterat i en apparat som kan vara så liten som en tändsticksask. Det kan också vara installerat i en smart-phone. Med GPS kan man bestämma var man befinner sig och få en karta över området. Man kan vidare lokalisera en person som är ”borttappad” men som har en GPS med sig. Undantagsvis kan den användas för att övervaka personer som har svårt att ta vara på sig.

Några termer

Sluten och öppen sjukvård

Sluten vård är den vård du får om du är inlagd på sjukhus eller i sjukhem. Bara undantagsvis rör det sig om tvång, det vill säga låst avdelning; se de tidigare kapitlen om *Smittskyddslagen* och *Psykiatrisk tvångsvård*.

Motsatsen är *öppen vård*. Du kan exempelvis få den hos en distriktssköterska, på en vårdcentral, på en psykiatrisk mottagning eller på annan mottagning på ett sjukhus.

Primärvård och specialistvård

Primärvården är en första vård. Det är den vård som de flesta patienter behöver. Ordet primär kommer av ett latinskt ord, först.

Specialistvård är mer avancerad vård än den som primärvården sköter. Alla läkare med färdig utbildning är specialister. Också en allmänläkare (distriktsläkare) är alltså en specialist. Hen är specialist i *allmänmedicin*. Vardagligt menar man dock med specialist en specialistläkare som inte är allmänläkare, till exempel öronläkare eller kirurg.

Svensk sjukvård har 31 huvudspecialiteter. Många av dem har under sig vad som kallas grenspecialiteter.

Vårdcentraler

En vårdcentral, ibland kallad läkarmottagning, är en enhet för öppen hälso- och sjukvård. Framst är den till för dem som inte har akuta besvär eller har bara lättare akuta besvär. Det finns omkring 1 200 vårdcentraler. Av dem är ungefär 500 privata.

Sjukhus och sjukhusnamn

Just ordet sjukhus används ofta som namn, som till exempel Danderyds sjukhu. Ocksånamnet lasarett eller centrallasarett är vanligt, som till exem-

pel Avesta lasarett eller Centrallasarettet i Växjö. *Anm:* Bakom ordet lasarett finns Lazarus, namnet på de sjukas skyddspatron. Lazarus eller Lasaros nämns på två ställen i Nya testamentet. I det ena är han mannen som Jesus återuppväcker från de döda. I det andra är han ena parten i berättelsen Den rike mannen och Lazarus.

I en sal på lasarettet
där de vita sängar står
låg en liten bröstsjuk flicka
blek och tård med lockigt hår.
Ur ett gammalt skillingtryck

Specialiserade sjukhus

- ❑ Universitetssjukhus, ibland kallade regionsjukhus. De är institutioner där ”sjukvård, forskning och utbildning möts”. De ligger i nära anslutning till medicinska utbildningsanstalter. Sverige har sju sådana sjukhus. Ett exempel är Linköpings universitetssjukhus.
- ❑ Sjukhus med egen specialitet. Ett känt exempel är Astrid Lindgrens barnsjukhus. Andra exempel är S:t Eriks Ögonsjukhus, Södra Barnbörds-huset (Södra BB), Änggårdens Hospice samt sjukhus för psykisk ohälsa, till exempel Rättpsykiatriska kliniken i Säter och S:t Sigfrids Sjukhus i Växjö. *Anm:* Klinik, av ett grekiskt ord, säng.

Utmönstrade namn

Främst gäller det namn i den psykiatriska vården som Hospital (från 1500-talet till in på början av 1900-talet), Därhus (Danviks dårhus, 1788–1861), Sinnesslöanstalt, Mentalsjukhus (med början på 1800-talet). Utmönstrat är också namnet sanatorium, sjukhus för sjuka i tuberkulos.

Särskilda yrkesgrupper utöver läkare och sköterskor

Arbets terapeuter, audionomer (hörselhjälp), barnmorskor, dietister (kost-råd), fysioterapeuter (sjukgymnaster), kuratorer (råd och hjälp i sociala frågor), logoped (hjälp med talproblem), psykologer. *Anm:* Audionom, av ett latinskt ord, höra. Dietist, av ett grekiskt ord, levnadssätt. Fysio, av ett grekiskt ord, natur. Kurator, av ett latinskt ord, vårda, bota. Logoped, av det grekiska ordet för ord samt ped, förkortning av pedagog.

Medicinsk ordlista

En ordlista över medicinska termer finns på hemsidan lakemedelsverket.se. Välj [Allmänhet](#) → [Ordlista](#).

Att hitta vård

Den allmänna hälso- och sjukvården

En utförlig informationskälla där du bor är det egna landstingets hemsida. En förteckning över samtliga landsting/regioner finns tillsammans med telefonnummer och nätadresser i en bilaga till boken.

Den privata hälso- och sjukvården

Enklarest att hitta en källa kan vara att googla på texten privatläkare följt av ortsnamnet.

Hemsidan Väntetider i vården

En viktig sida är vantetider.se. Gå där till [Vem kan ta emot och när?](#) Du måste välja mellan Besök, Undersökning och Operation/Åtgärd samt välja område. Du får uppgifter för hela landet, men du kan också välja ett enskilt landsting, då genom att klicka på namnet.

Som exempel väljer jag *Operation/Åtgärd*, klickar på [Välj](#), väljer där *Knäledsartroskopi* samt väljer mitt landsting, Dalarna. Här är det resultat jag får, av utrymmesskäl uppdelat på två avsnitt:

Landsting / Region	Sjukhus / Specialist-mottagning
Landstinget Dalarna	Falu lasarett
Landstinget Dalarna	Mora lasarett

Aktuellt väntetidsläge	Ledig kapacitet	Uppdaterad
9 - 13 veckor	Nej	2016-06-01
5 - 8 veckor	Nej	2016-06-01

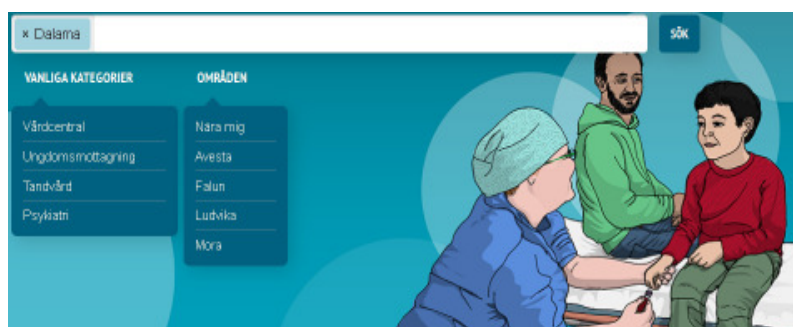
Anm: Med knäledsartroskopi menas att man för in ett instrument i knäleden för att via detta undersöka tillståndet i knäet. Artros [arträ's] är en förslitning i en led; av ett grekiskt ord med samma betydelse. Skopi [skopi'], av ett grekiskt ord, betrakta, undersöka.

1177 Vårdguiden

Ytterligare en källa är hemsidan 1177.se. Klicka till höger på [Hitta vård](#). I den meny du får kan du bland annat söka på [Hitta vård](#) och [Jämför vårdcentraler](#).

Hitta vård

Du kommer direkt till ditt eget landsting med ett antal valmöjligheter med förslag på platser i landstinget.

Jag prövar med *Psykiatri* och *Mora* och får en karta samt texten

Psykiatrimottagning Mora

Psykiatrimottagning Mora, Mora lasarett, hus 25, 792 85 Mora
0250-49 38 80 [Visa på karta](#)

Jämför vårdcentraler

Det gäller inte bara vårdcentraler utan också andra slag av mottagningar. Också här kommer du till ditt eget landsting. Du kan begära att två eller flera vårdgivare jämförs med varandra. Klicka på uppåtpil för de val du gör och sedan på [Jämför](#). Det kan finnas uppgift om hur lätt eller svårt det är att få tid och framför allt om hur patienter upplevt vårdgivarna.

Ungdomsmottagningar

1177 Vårdguiden har uppgifter också om ungdomsmottagningar. Klicka på länken [Ungdomsmottagning](#). Du får samma svarsmönster som i exemplet ovan. En annan möjlighet på nätet är umo.se. Skriv där in namnet på din kommun i Sökrutan och klicka på [Sök](#).

Du kanske mår dåligt och vill ha svar på det du undrar över. Klicka då på hemsidan umo.se på [Att må dåligt](#). Det går där att ställa frågor anonymt; klicka på [Fråga UMO](#).

Program för stöd och behandling på nätet

Sådana program kom till redan i början av 2000-talet. Men det är först på de allra senaste åren som intresset vuxit sig stort. *Sveriges Kommuner och Landsting*, SKL, gjorde år 2014 en inventering. Den visade på 34 program som man bedömde som ”färdiga att användas inom den reguljära vården”. De flesta av dem gällde psykiska problem. Men det fanns också program för behandling av smärta, tinnitus och huvudvärk.

Landstingen

De flesta landstingen har kommit överens om en gemensam grund för nätbaserade program för stöd och behandling, en *plattform* kallar man det. Denna är ansluten till 1177 Vårdguiden och en e-tjänst där; se förra sidan. Men det ska också gå att via tjänsten *Mina vårdkontakter* nå de program som skapas; se sidan 36.

Uppställningen nedan visar vilka landsting som anslutit sig till plattformen, vilka som tänker göra det och vilka som ännu inte beslutat sig.

Anslutna år 2015	Ansluts år 2016	Beslut saknas
Jönköping	Blekinge	Halland
Kalmar	Dalarna	Norrbottnen
Skåne	Gotland	Jämtland Härjedalen
Stockholm	Gävleborg	
Sörmland	Kronoberg	
Uppsala	Västmanland	
Värmland		
Västerbotten		
Västernorrland		
Västra Götaland		
Örebro		
Östergötland		

Privata utförare

Också privata utförare finns och kommer att finnas. Ett exempel på en verksam organisation är *KRY Träffa läkare online*, kry.se. Man erbjuder hjälp för bortåt 40 olika somatiska (kroppsliga) problem, från Akne till Ögoninflammation. Så här skriver man:

Genom att kombinera ny teknologi med ledande medicinsk kompetens har vi byggt en plattform för att möta vården digitalt. KRY gör det möjligt för patienter att träffa läkare via videomöte och få hjälp med besvär som varken kräver fysisk undersökning eller provtagning för att diagnostisera, och därför går bra att behandla på distans.

Ett videomöte är 15 minuter långt och kostar 299 kr.

Fritt vårdval Fast läkarkontakt

Fritt vårdval

Huvudansvaret för hälso- och sjukvården ligger på landstingen och i viss växande mån också på kommunerna. Men det är inte givet att det just är de som utför alla de tjänster lagen föreskriver, att de är *utförare* av dem.

Lagen om valfrihetssystem, LOV

Enligt en särskild lag, *Lagen om valfrihetssystem* (2008:962), förkortad LOV, kan privata företag eller organisationer ansöka om att bli *utförare*. Det kan till exempel vara att starta en privat vårdcentral. Just detta har hänt i min kommun. Förutom de vårdcentraler som drivs av landstinget finns en privat vårdcentral. Dessutom finns en privat allmänläkare med egen mottagning.

Ett landsting är tvunget att tillåta privata utförare som kan godkännas enligt reglerna i lagen. För en kommun är motsvarande åtagande frivilligt.

Primärvården

Du kan själv välja vilken vårdcentral du vill tillhöra. Det kan vara en enhet nära där du bor eller i ett annat område i landstinget. I dag är möjligheten att välja vårdcentral stor. För åtta av tio invånare finns, förutom den närmaste vårdcentralen, ytterligare en mottagning inom fem minuters bilväg från den som är närmast.

Måste jag ge något skäl till mitt val?

Nej.

Kan vårdcentralen säga nej?

Ja, om det inte finns plats för fler patienter. Du ska då få hjälp med att söka på annat håll eller att ställa dig i kö.

Har jag rätt att få byta till annan vårdcentral?

Ja, men det måste finnas plats på det nya stället.

Specialistvården

Lagen innehåller ingen skyldighet för landstingen att införa fritt vårdval

inom specialistvården. Men om ett landsting tillåter det är det möjligt för specialistläkare att öppna egna mottagningar för öppenvård.

Valfrihet och jämlikhet

Bidrar valfriheten till att vården blir mer jämlik och likvärdig? *Socialstyrelsen* diskuterar detta i rapporten *Valfrihetssystem ur ett befolknings- och patientperspektiv*.

Valfriheten är, menar man, positiv för människor ”som kan agera som kunder på en vård- och omsorgsmarknad och fatta egna beslut”. Jämlikheten riskerar däremot att bli mindre för dem som är sjuka eller har svårt att på egen hand informera sig. Exempel är personer som har dålig syn eller hörsel och de som har ett annat modersmål än svenska. För sådana grupper måste informationen förbättras, yrkar man.

Fast läkarkontakt

På vardagsspråket innebär *fast läkarkontakt* att du vid varje besök normalt ska få träffa samma läkare. Ibland talar man om husläkare. Ett besläktat begrepp, *fast vårdkontakt*, beskriver jag i ett senare kapitel.

Hur väl fungerar systemet?

I sin proposition 2008/09:74 *Vårdval i primärvården* skriver dåvarande regeringen: ”Möjligheterna att under överskådlig tid erbjuda alla invånare en fast läkarkontakt bedöms inte som realistiska.”

Hur är läget i dag? *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* redovisar svar i Rapport 2014:11 *Vården ur patienternas perspektiv – jämförelser mellan Sverige och 10 andra länder*. En av de frågor som ställs till intervjuade patienter gäller just hur vanlig fast läkarkontakten är:

Finns det någon fast läkarkontakt du går till för medicinsk vård (till exempel familjeläkare, husläkare eller distriktsläkare)?

Den svenska andelen är låg (64 %) att jämföra med procenttalen för bland annat Frankrike (100 %), Tyskland (99 %), Norge (97 %) och USA (89 %, den lägsta nivån bland de andra länderna). Myndigheten ser inte heller tecken på en avsevärd förbättring för Sveriges del. För år 2010 redovisar man andelen 62 %.

Är inte bristen på fasta läkarkontakter ett lagbrott?

Jo.

Kan någon straffas för detta?

Nej, inte annat än politiskt.

Vårdgarantin

Vårdgarantin reglerar *vissa tidsgränser* inom hälso- och sjukvården. Den reglerar däremot *inte* om vård ska ges eller vilken vård det är fråga om. Garantin är lag. Reglerna finns i § 3 g i *Hälso- och sjukvårdslagen* (1982:763). Tandvård ingår inte annat än undantagsvis i garantin.

Vårdgarantins regler

Reglerna kan sammanfattas i formeln 0–7–90–90. De ger maxtider. I akuta fall ska du få hjälp direkt.

- 0 Behöver du hjälp ska du få kontakt med vården, i regel vårdcentralen, samma vardag som du söker den. Det kan ske via telefon eller besök.
- 7 Behöver du träffa en läkare ska du få göra det inom 7 dagar. Den läkare du kan få möta är en så kallad *allmänläkare*. Hen är specialist i allmänmedicin. Obs! Regeln gäller inte för en hälsokontroll eller liknande.
- 90 Om läkaren anser att du bör få träffa en specialist på annat område ska du få en tid inom tre månader.
- 90 Anser specialistläkaren efter en undersökning att du behöver behandling ska du få den inom tre månader därefter.

Resultat hela landet

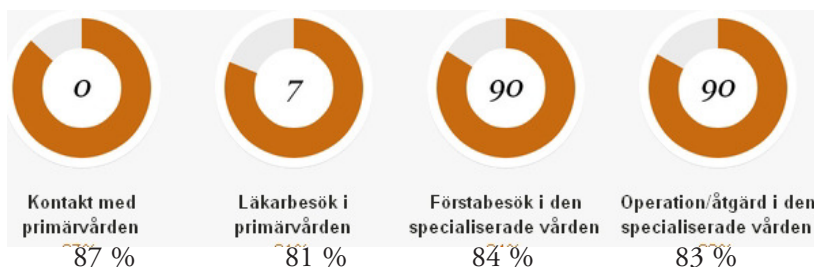
Vid ett visst tillfälle gällde procenttalen i diagrammet nedan. De var ett genomsnitt för *hela Sverige*.

Ett enskilt landsting

Uppgifter finns också för de olika landstingen/regionerna. Söker du upp-

gifter för ditt eget område går du till hemsidan vantetider.se och där till kartan och klickar på ditt område. Diagrammet nedan gäller ett av landstingen vid ett visst tillfälle.

Vad kan jag göra om garantin inte uppfylls?

Du har rätt att få vård hos en annan vårdgivare i ditt landsting eller i ett annat landsting. Ditt landsting ska hjälpa dig med detta. Du ska också få ersättning för de extra kostnader du kan ha för till exempel resa och logi. För ersättning för vård utomlands, se senare i boken.

Men även om garantin fungerar vill du kanske söka vård utanför ditt landsting. Det är en rätt du har och som gäller öppen vård hos vårdcentral eller specialist i hela landet. Du måste dock själv stå för de extra kostnader som ditt val kan föra med sig.

Gäller vårdgarantin också för privata vårdgivare?

Ja, om de har ett avtal med landstinget.

Fler frågor och svar

Många frågor och svar finns på hemsidan vantetider.se. Välj [Veta mer?](#) → [Frågor och svar](#).

Strängare regler inom Barn- och ungdomspsykiatri

I ett avtal har regeringen och Sveriges Kommuner och Landsting kommit överens om skärpta regler.

Den längsta väntetiden för att få komma till en första bedömning i den specialiserade vården ska vara 30 dagar. Väntetiden därefter för fördjupad utredning eller behandling ska vara högst 30 dagar.

Telefonrådgivning

Alla landsting har en sjukvårdsrådgivning som du kan nå via telefon. Vad du kan få hjälp med varierar mellan dem. Detsamma gäller öppettider.

Akut situation

Slå 112 utan riktnummer.

Sjukvårdsrådgivning landstingen med telefonnumret 1177

Obs! Inget riktnummer. Slå bara 1177. Du kommer automatiskt till det landsting som omfattar den ort du ringer från.

Vart ringer jag om jag är utomlands?

Nummer +46 771-11 77 00. Ett råd: vid utlandsresa, ta med numret.

Jag är hörselskadad. Finns det möjlighet till rådgivning via texttelefon?

Ja, numret är 0771-11 77 99.

Särskilt om giftinformation

Är situationen akut, ring 112 och begär *Giftinformation*. Du får tala med en specialutbildad apotekare. I mindre brådskande fall kan du ringa 010-456 67 00. På nätet finns *Giftinformationscentralens* hemsida giftinformation.se. Sidan informerar om olika slag av förgiftningar och vad man bör göra vid dem. Ett exempel är råden vid huggormsbett.

- ✓ Lugna den bitne, som kan vara rädd och orolig.
- ✓ Vila och håll den bitna kroppsdelen stilla, helst i högläge.
- ✓ Lämna bettstället helt i fred.
- ✓ Ring läkare eller Giftinformationscentralen för råd.
- ✓ Alla som blivit huggormsbitna bör observeras på sjukhus.
- ✓ Vid snabbt insättande allmänpåverkan ring 112 för ambulans.

Egenvård

Tjänsten *1177 Vårdguiden* har ett antal råd om egenvård. Gå till 1177.se och välj [Fakta och råd](#). Här är några av de huvudrubriker du får och där du kan hitta råd om egenvård:

Allergier och överkänslighet	Mage och tarm
Hud och hår	Mun och tänder
Infektioner	Ögon
Leder, muskler och skelett	Öron, näsa, hals
Läkemedel	

Råd om egenvård hittar du också genom att googla på just egenvård.

Exempel: Förstoppning

1177 Vårdguiden har information på hela tre A4-sidor. Den talar om orsaker och framför allt om åtgärder. Till dem hör bland annat att äta fiberrik kost, regelbundna toalettvanor och promenader. Du får också information om receptfria läkemedel och snabbverkande medel samt när det är lämpligt att kontakta vård-en. Det finns också en länk till fördjupad information.

Egenvård inte riskfri

Myndigheten *Läkemedelsverket*, lakemedelsverket.se, pekar på den risk receptfria mediciner kan vara vid egenvård. Också dessa har eller kan ha biverkningar. Man betonar också att den information (bipacksedel) som följer med medicinen måste ha tydliga anvisningar om hur medlet ska användas. På hemsidan finns bland annat råd om receptfria läkemedel mot värk. Välj [Allmänhet](#) → [Att använda läkemedel](#) → [Receptfria läkemedel mot värk](#).

Känner du dig osäker om en viss receptfri medicin du köpt kan du ringa *Läkemedelsupplysningen*. Telefonnummer är 0771-46 70 10 helgfria vardagar kl. 8-20.

Hos doktorn

Här är det doktorn som är hos patienten, på ett hembesök. Målning år 1891 av Samuel Luke Feldes. *Källa:* Wikipedia.

I dag är hembesök ovanligare än på målningens tid. Men de förekommer. På hemsidan för ett av landstingen heter det:

Ett hembesök av läkare är främst till för patienter som har svårt att ta sig till en vårdinrättning eller inte behöver utnyttja sjukhusets resurser. Det ska bidra till att antalet besök vid sjukhusens akutmottagningar minskar. Prioriterade patientgrupper är äldre, multisjuka samt barn som är sjuka och samtidigt har omständigheter som bidrar till behovet av hembesök. Hembesöksverksamheten ska erbjuda medicinsk bedömning av läkare och vid behov inleda behandling i den enskilde patientens hem. Anm: Multi, av ett latinskt ord, talrik, stor.

Information, samråd, samtycke, delaktighet, respekt

Rubrikens ord är några av de krav som finns i *Patientlagen* (2014:821) Du hittar den genom att googla på 2014:821 eller på patientlagen notisum.

Om flera behandlingsalternativ finns, får jag då välja mellan dem?

Ja, men det förutsätts att de olika alternativen ”står i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet”.

Kan jag kräva en viss behandling?

Nej. Å andra sidan har du normalt rätt att säga nej till en behandling. En viss inskränkning i den rätten finns i *Lagen om psykiatrisk tvångsvård* (1991:1128) och i *Smittskyddslagen* (2004:168). Mer om detta finns tidigare i boken.

Om du kommer med ett eget förslag om behandling ska man visa respekt för din åsikt. Men man får inte ge en behandling som går emot de kunskaper och den erfarenhet som finns i vården.

Får jag begära att en ny undersökning görs av en annan läkare?

Ja, i vissa fall har du rätt till vad som kallas för *second opinion*. Det är om du har en "livshotande eller särskilt allvarlig sjukdom eller skada". Det ska kunna ske i ditt eget landsting eller i ett annat landsting.

Har jag rätt att byta läkare?

Ja. Men det är inte säkert att det finns någon som har plats för dig. Du kan då ställa dig i kö. Du kan läsa mer om detta i det tidigare kapitlet om *Fritt vårdval Fast läkarkontakt*.

Jag är rullstolsburen. Kan jag kräva att den vårdlokal jag vill besöka är lättillgänglig för mig?

Ja, absolut. Bristande tillgänglighet räknas numera som straffbar diskriminering enligt *Diskrimineringslagen* (2008:567).

Jag ska snart gå på en gynekologisk undersökning. Kan jag kräva att få träffa en kvinnlig läkare?

Nej, men ring före besöket till mottagningen och prata med personalen om detta. Kanske man kan tillmötesgå din önskan. *Anm:* Gynekologisk, som har att göra med läran om kvinnosjukdomar. Av två grekiska ord, kvinna och lära.

Får jag med min mobil fotografera eller filma mitt besök på en vårdinrättning?

Ett av landstingen har infört ett generellt förbud mot detta i sina lokaler. "Vår personal", säger man, "ska kunna fullgöra ett förtroendefullt samtal och behandling utan obekant risk för publicering". Det är oklart hur andra landsting ställer sig. I några kan man efter tillstånd få fotografera och/eller filma i vissa fall.

Sveriges Läkareförbund har formulerat några råd i denna fråga, *Inspelning och fotografering vid läkarbesök*. De går att läsa på korta.nu/5j26h. Bland annat ger man förslag på vad ett samtal mellan vården och den som vill dokumentera kan innehålla.

Intyg vid sjukskrivning

Det vanligaste intyg du behöver vid sjukdom är det som vardagligt kallas sjukintyg eller läkarintyg. Intyget ger dig dock inte automatiskt rätt till sjukpenning.

Du *måste* ha ett intyg om du är sjukskriven mer än sju dagar. Din arbetsgivare eller Försäkringskassan kan i vissa fall kräva ett intyg redan från första sjukdagen.

Vad intyget ska innehålla

Underlag för intyget är en tvåsidig blankett. Du har den på nästa uppslag. På intyget ska läkaren beskriva din sjukdom, ge diagnos och ange hur länge du behöver vara sjukskriven.

Men framför allt ska hen beskriva *hur sjukdomen påverkar din arbetsförmåga*. Blanketten har frågor om just detta.

Kommentarer till intyget

1. Diagnos [diagnå's], bestämning av vilken sjukdom eller vilka symptom det gäller. *Anm:* Diagnos, av ett grekiskt ord, undersökning, bedömande. Symptom, av ett grekiskt ord, händelse, fall.
2. Pneumoni, lunginflammation. *Anm:* Pneumoni, av ett grekiskt ord, lunga.
3. Diagnoskod enligt ICD-10, en klassificering av sjukdomar och hälsoproblem gjord av WHO, *World Health Organization*. *Anm:* ICD, International Classification of Diseases.

För en viss sjukdom eller skada finns det ett antal huvudkoder och under dem en eller flera underkoder. En huvudkod består av en bokstav följt av två siffror, till exempel J15. En underkod består av huvudkoden följt av . (punkt) och en siffra, till exempel J15.2. En huvudkod har alltså tre positioner, en underkod fyra.

För sjukdomar i andningsorganen, aktuellt i vårt intyg, finns de tio grupperna av huvudkoder överst på nästa sida.